

1948 - מסיבת עיתונאים בווינגטון: מנחם בגין ובן-חסותו הצעיר שמואל תמיר

למרות שאני צעיר מתמיר בכמה שבועות, ואוהב מאד לחתור בחסקה, קשה לי להצטרף לדעה שאלה הן תכונות המכשירות אדם, כשלעצמן, למנהיגות. אך לגבי תמיר קובע הפרט השלישי, בתיקון-מה. הדבר המכריע אינו שנוול בישראל — תכונה שכיתה למדי בימינו — אלא שנוול ברחביה.

נדרמה לי שכאן המפתח להכנת דברים הקשורים בדרכו. רחביה היא שכונת האריסטוקרטיה של המישטר הקיים — לב לבו של היישוב החתיק. תמיר הוא בן האריסטוקרטיה הזאת, בן הזקונים של משפחה מיוחסת ביותר. אביו, רופא מבוכרויסק הרוסית, היה סמל בגדודו של טרומפלדור בגאליפולי. אמו, שהיתה חברת כנסת מטעם הציונים הכלליים, היא בת של ציר הקונגרסים הציוניים הראשונים. שניהם עסקנים של הציונים הכלליים.

דודתו של תמיר היא רחל כצנלסון, רעיית נשיא המדינה. דודו, אברהם ניסן, מראשי מפא"י, היה איש מרכזי במשרד-החץ. דוד אחר היה מראשי התנועה הרבייוניסטית. גיסו הוא אורי צבי גרינברג.

תמיר מתגאה במשפחתו עד כדי כך שהוא חותם עד היום בשמו הכול: "שמואל מ. תמיר (כצנלסון)". אין זה שגיון פתמי. הייחוס המשפחתי, שייכותו לאצולה היהודית-המזרח-אירופית השלמה במדינה, ממלאים תפקיד מכריע בצידודו הנפשי.

מנחם בגין השווה את תמיר, במאמרו המפורסם, לילד מפונק, הנושך את השייח כשאינו משיג מה שהוא רוצה. זהו תיאור מוגזם. אך הוא מתייחס לאותה תכונה: תמיר באמת מאמין, בכל נימי נפשו, ש"מגיע לו".

מגיע לו להנהיג את חרות, כשם שמגיע לו להנהיג את המדינה. מגיע לו שאנשים ישרתו אותו בלי תמורה, וכי ידרוך עליהם כעל שלבים של סולם.

לא מפני שהוא מייצג רעיון מסוים, לא מפני שהוא גיבש חלכה שיש בה פתרון לבעיות התנועה או המדינה — אלא פשוט מפני שהוא שמואל מ. תמיר (כצנלסון).

עריפת הראש ושפיכת הדם

אמביציה היא, לדעתי, תכונה חיובית. היא חיובית שבעתים בחיים המדיניים. אדם שאינו רוצה להגיע לשלטון, אם אינו צבוע ומתחסד, אין בו תועלת בזירה הפוליטית.

אך כמה דברים אמורים? כשאיתו אדם עושה מה שהפסיכולוגים קוראים לו "סובלימציה". כלומר: כשהוא יודע לזכך את שאיפתו, להסביע אותה בשאיפה כנה לאידיאל שהוא מאמין בו. כי אז הופכת האמביציה לכוח חיובי וחיוני להשגת האידיאל, שלב בקיום ההברה האנושית.

אך אמביציה הנשארת בבחינת שאיפה אישית גרידא עלולה, לעומת זאת, להיות לגורם הרסני מאד.

מי שעקב בעניין אחרי המאבק האחרון בחרות, שם לב לעובדה בולטת מאד: אף לרגע אחד לא דובר בו על הברלי השקפות, על התנגשות של רעיונות, על יריבות בין קווים פוליטיים.

ההיכוח היה כל-כולו אישי. "הגוש החופשי" של תמיר לא הציג שום השקפה, שום רעיון, שום קו חדש. גם אילו רצה תמיר לפברק לו, לצורך השעה, השקפה כלשהי, לא יכול היה לעשות זאת. כי לא היה שום דבר משותף לאנשי גוש זה.

היו שתמכו בתמיר ושתפיו מפני שקיף שישלבו את חרות במערך הפוליטי הקיים — בקואליציה עם מפא"י, או בברית עם רפ"י והדתיים. היו שהאמינו בהיפך הגמור: כי תמיר הוא האיש שיחפץ את חרות לתנועה תוקפנית, אולי פאשיסטית, שתמריד את המוני ישראל השניה ותערור "מיצעד אל ירושלים".

היו שזכרו כי תמיר דגל ב"הפרדת הדת מן המדינה", והיו היודעים כי הוא יהודי מסורתי, בעל הכרה דתית. היו שהקשיבו לנאומו על "האויב הוומם להשמידנו", והם הנשפך על הגבול, והיו ששמעו מפיו, בהזדמנות אחרת, כי דרושה יוזמה למען השלום.

קביעת מצע חיובי כלשהו היתה מפלגת מחנה זה.

אך זהו רק צד אחד של המסבס. הצד השני הוא כי תמיר מאמין באמת שהכל סובב סביב אישיותו של תמיר.

יש משהו מדהים בנאומו האחרונים באסיפת הגוש ובמרכז חרות. כחנתי לשימוש בגוף ראשון בלשון יחיד, ואף בגוף שלישי, בשם של עצמו.

לדברי תמיר, "רדפו הכל את תמיר". "רצו לשפוך את דמו של תמיר". "רצו לערוף את

עתונאים, עורכים ושדרנים. חוץ מ"יוניטד פרס" — הרשת שבנה שמעון פרס כשעמד במרכז השלטון — לא היתה עוד בעתונות רשת כה מסועפת של כתבים המשרתים איש אחד. חלקם מסורים לו אישית, חלקם פשוט גילו כי נוח יותר להיענות לבקשותיו מאשר לסרב להן.

כל זה יכול היה להיות תופעה לגיטימית, ואפילו חיובית — אילו הועמד כשרון זה לרשות רעיונות כלשהם. בחברה המודרנית חייב המדינאי לשכנע ולתנן המונים, להנחיל להם את רעיונותיו ואת עיקרי תורתו, ולשם כך עליו להשתמש בעתונות. כשרון בשטח זה הוא נכס חשוב.

אך כשרון זה יכול להיות עקר, ואפילו מסוכן, כשאינו צמוד לשום רעיון שהוא, כשהוא בא לפאר אדם בלי קשר לקו מדיני או רעיוני כלשהו.

כי אז הופך גודל הכותרת למטרה בפני עצמה. הפירסום חול מלהיות נשק-מסייע למאבק פוליטי, אלא תחליף למאבק הפוליטי.

בסופו של דבר יאמין אמן-יחסי-הציבור לתמונה שהוא עצמו פירק אותה, בעזרת העתונאים שהפכו סוכניו. מאותו רגע, שוב אין מנוס משגיאות קטלניות, שמקורן באי-הערכת הכוחות האמיתיים.

זוהי השגיאה החוזרת בכל דרכו הפוליטית של תמיר עד כה. כל אחת ממערכותיו התחילה בתרועעות של פירסומת מוצלחת — והת-מוטטה ברגע המכריע כבניין של קלפים.

הכשרון לסבר את האוזן

בצד הכשרון הפירסומאי מצטיין תמיר בכשרון שני, שגם הוא בעוכריו. הוא קשור בכשרון הראשון.

קוראים לזה, בחודמניות שונות, "כשרון להקסים", "כשרון לסבר את האוזן" או "כשרון לסבן אנשים". זה תלוי מי המגדיר.

זהו כשרון המציין כמה וכמה עסקנים באותה שיכבת-גיל, שגדלו בארץ. הם מסוגלים לפתוח את ברו הקסם, ואף לסגור אותו, כאחת נפשם. מעטים מסוגלים לעמוד בפני הסילון המלא, כשזה מופנה אליהם במאמץ מרוכז ומודע.

והוי מתנת-אלוהים. היא יכולה לעזור מאד למדינאי, שתפקידו לגבש סביבו צחת מלוכה, שיהיה חדור רעיון מאחד ושיהיה מסוגל לבצעו.

אבל יש בכך כמה וכמה סכנות.

הסכנה הראשונה היא שבעל כשרון זה לא יראה בו סיוע לתכונות חשובות יותר — השקפת-עולם, כושר מחשבה, יושר אינטלקטואלי — אלא תחליף להן. כמו בחורה יפה, היודעת שהיא יכולה להשיג את הכל ביופיה, שוב אין הוא מפתח כשרונות נוספים.

סכנה אחרת. בהעדר רעיון מדבק, היוצר נאמנות קבועה, חייב המנהיג להקסים את המונהג כל הזמן. זה קשה מאד, בייחוד ברגע שנדמה למנהיג ששוב אינו זקוק כל-כך לאותו מונהג. מכאן התופעה האופיינית: מנהיג מסוג זה מוקף תמיד בחבורה של אנשים המסורים לו בלב ונפש, המחנפים לו והמלחכים את פינתו — ואילו מאחוריו שובל ארוך של חסידים-מאתמול, המרגישים כי נוצלו על-ידו ונוזקו כלימונים סחוטים.

והסכנה העיקרית: בעל כשרון זה מתפתה תמיר לבז לזולתו. בידעו מנמינו שהוא יכול לסבר כל אוזן בשעת הצורך, מתפתחת אצלו כהכרח הרגשה של עליונות, הכרוכה בזלזול גובר והולך בכל האחרים, ידידים ואויבים כאחד.

וזלזול זה יכול להביא לטעויות נוראות בחשבון, להמעטת דמות יריבים ולאיה-הערכת כוחם.

היתה דרושה מידה רבה של התנשאות כדי להאמין שאפשר להדיח את מנחם בגין בלי קרב (ומבלי שירגיש בזה כלל), או שיוחנן באדר הוא עובר-בטל שאינו מסוגל להשיב מלחמה שצרה, או שכל הצמרת המגובשת של מיפקדת-אצ"ל והנהגת חרות תתמוטט כחומת-יריחו לשמע שופרות הפירסומת.

האיש שנוול ברחביה

בעת הוועידה, פירסם אחד מסוכני-הפירסום העיקריים של תמיר מאמר שהסביר את התכונות המקנות לו את הזכות להנהיג את התנועה (ולאחר מכן, אני מניח, את המדינה). הן היו שלוש: תמיר הוא צעיר, הוא חותר בחסקה והוא נולד בארץ.